

Вікторія Федорівна ПІДДУБНА,
кандидат юридичних наук, доцент,
викладач кафедри цивільного права № 2
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого (м. Харків),
dv.f.vita@yandex.ru

УДК 346.27

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВИРОБНИЧОГО КООПЕРАТИВУ

З'ясовуються питання про правову природу виробничого кооперативу, розглядаються позиції вчених з приводу цього питання, наголошується на тому, що виробничий кооператив належить до підприємницьких товариств. Аналізуються ознаки, які характеризують цивільно-правовий статус виробничого кооперативу, зокрема добровільність об'єднання громадян, членство як принцип діяльності кооперативу, спільне здійснення господарської та виробничої діяльності, особиста трудова участь членів кооперативу, об'єднанні його членами майнових пайових внесків, діяльність, спрямована на отримання прибутку. З'ясовується питання асоційованого членства у виробничому кооперативі. Пропонується, щоб вирішення цього питання було віднесено кодексом до статуту кооперативу для надання прав самим членам кооперативу вирішувати останнє; разом з тим повинні бути чітко вписані в законодавстві умови та кількісна складова такого членства. Досліджується правовий режим майна виробничого кооперативу, що має певну специфіку, яка виражається у тому, що майно, яке є у власності кооперативу, поділяється на пай його членів відповідно до статуту.

Ключові слова: виробничий кооператив, асоційоване членство, пай, неподільний фонд, виробнича діяльність.

Одним з учасників цивільного обігу в Україні є виробничий кооператив. Правове положення останнього визначається ЦК України (ст. ст. 163–166), ГК України (ст. ст. 94–110), законами України “Про кооперацію”, “Про сільськогосподарську кооперацію”.

Дослідженню виробничого кооперативу як юридичної особи приділяють увагу значне коло науковців, серед яких — Т. Є. Абова, Р. Арльт, О. М. Вінник, О. В. Гафурова, М. Ф. Івлієва, М. М. Капура, В. О. Коверзнев, І. М. Кучеренко, Р. В. Мавліханова, В. І. Семчик, Є. О. Суханов, А. А. Тюкавкін-Плотников, М. В. Шульга, В. С. Щербина, В. З. Янчук. Разом з тим на сьогодні залишаються недостатньо дослідженими окремі аспекти цивільно-правового статусу виробничого кооперативу. На сьогодні як у юридичній літературі, так і в законодавстві для характеристики ролі та місця того чи іншого суб'єкта правового спілкування широко застосовується термін “правовий статус”. Загальним теоретичним моментом усіх суджень про зміст цієї категорії є визначення її через сукупність прав, свобод та обов'язків особи. Однак у науці цивільного права це поняття не отримало достатньо повного та однозначного тлумачення. Щодо цивільно-правового статусу юридичної особи, то науковцями визначені тільки елементи останнього, такі як: правоздатність, відповідальність, порядок створення та припинення, найменування, організаційно-правова форма, місцезнаходження [1, с. 168].

Метою статті є з'ясування правової природи виробничого кооперативу, визначення його місця в системі юридичних осіб приватного права, аналіз ознак, які характеризують цивільно-правовий статус виробничого кооперативу.

Досліджуючи правовий статус суб'єкта господарювання, одним з видів яких ГК визначає і виробничий кооператив, В. С. Щербина під правовим статусом суб'єкта господарювання розуміє сукупність економічних, організаційних та юридичних ознак учасника відносин у сфері господарювання, встановлених у законодавстві, що дозволяють індивідуалізувати його шляхом виділення з-поміж інших осіб — суб'єктів правовідносин і кваліфікувати як суб'єкта господарського права. Визначальною ознакою, яка характеризує правовий статус суб'єкта господарювання, є його господарська компетенція (господарська правосуб'єктність).

До елементів (ознак) правового статусу суб'єкта господарювання В. С. Щербина відносить такі:

- 1) мету і завдання суб'єкта господарського права;
- 2) вид та організаційно-правову форму суб'єкта;
- 3) порядок утворення і державної реєстрації;
- 4) правовий режим майна;
- 5) основний вид діяльності;
- 6) характер прав і обов'язків;
- 7) юридичну відповідальність;
- 8) порядок припинення суб'єкта господарювання [2, с. 7].

Щоб сформулювати визначення цивільно-правового статусу виробничого кооперативу та виокремити елементи останнього, слід проаналізувати поняття та ознаки цього виду юридичної особи. Так, згідно зі ст. 163 ЦК України виробничим кооперативом є об'єднання громадян на засадах членства для спільної виробничої або іншої господарської діяльності, яка базується на їхній особистій трудовій участі та об'єднанні його членами майнових пайових внесків. Статутом кооперативу та законом може бути передбачено участь у діяльності виробничого кооперативу на засадах членства також інших осіб [3, с. 65].

У ст. 2 Закону України "Про кооперацію" закріплене таке визначення: виробничим кооперативом є кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних осіб для спільної виробничої або іншої господарської діяльності на засадах їх обов'язкової трудової участі з метою одержання прибутку. Серед ознак, які характеризують цивільно-правовий статус виробничого кооперативу, можна виокремити такі:

- 1) добровільність об'єднання громадян;
- 2) членство як принцип діяльності кооперативу;
- 3) спільне здійснення господарської та виробничої діяльності;
- 4) особиста трудова участь членів кооперативу;
- 5) об'єднання членами майнових пайових внесків;
- 6) діяльність, спрямована на отримання прибутку.

ЦК України відносить виробничий кооператив до підприємницьких товариств. Більшість учених вбачає в такому становищі певне протиріччя з традиційною та загальнопринятною характеристикою кооперативних організацій як неприбуткових організацій. Так, на думку С. Г. Бабенко, кооперативи, як випливає з їх природи, є неприбутковими організаціями. Вони зорієнтовані на забезпечення своїх членів роботою або послугами, а не на отримання прибутку від вкладеного капіталу [4, с. 15].

У науці також дискутується питання про розмежування організаційно-правових форм юридичних осіб — виробничого та споживчого кооперативів. Так, наприклад, С. В. Тичинін, дослідивши цивільно-правові аспекти регулювання споживчого кооперативу, визнає, що кооперативи не слід відносити ні до комерційних, ні до некомерційних організацій, вони займають самостійне місце в системі юридичних осіб. Так, комерційні організації виконують господарські, підприємницькі функції, громадські організації переслідують нематеріальну мету. Кооперативи використовують різні форми діяльності, спрямовані на досягнення задоволення матеріальних та інших потреб своїх

членів [5]. Немає серед науковців єдності в питанні організаційно-правової форми виробничого кооперативу. Так, зокрема Р. В. Мавліханова відносить виробничі кооперативи до господарських товариств [6, с. 9]. О. М. Вінник розглядає виробничий кооператив як господарську організацію корпоративного типу [7, с. 4–5]. Така логіка теоретичних досліджень.

Ми критично ставимося до характеристики виробничого кооперативу як неприбуткової юридичної особи. Так, згідно зі ст. 165 ЦК України прибуток у виробничих кооперативах розподіляється між його членами відповідно до їхньої трудової участі. Ст. 95 ГК України дозволяє членам виробничого кооперативу розподіляти доходи між останніми відповідно до їх участі в діяльності кооперативу. У ст. 12 Закону “Про кооперацію” надається право членам кооперативу одержувати кооперативні виплати та виплати на паї. Як правильно зазначається у науці, щоб забезпечити доходи своїм членам, виробничий кооператив повинен займатися підприємницькою діяльністю. Він здійснює не ті види діяльності, які спрямовані виключно або переважно на задоволення потреб своїх членів у товарах, роботах (послугах) подібно до споживчих кооперативів, а тільки ті з них, результати яких здатні стати товаром і можуть бути реалізовані третім особам, надаючи доходи. У цьому сенсі виробничий кооператив — організація, статутна діяльність якої зорієнтована на інтереси споживачів, а не своїх членів. Господарською метою виробничого кооперативу є отримання прибутку; вона досягається за рахунок виробництва товарів, виконання робіт (послуг) та їх реалізації на товарному ринку в умовах жорсткої конкуренції з боку інших суб’єктів [8, с. 130].

У науці цивільного права така позиція підтримується на сьогодні багатьма вченими. Так, на думку О. М. Вінник, виробничий кооператив — досить розповсюджена (особливо в сільському господарстві та будівництві) організаційно-правова форма підприємницької діяльності, що виникла в надрах ринкової системи господарювання і добре до неї пристосована. Основною рисою, що виділяє виробничі кооперативи серед інших підприємницьких організацій, є мета їх створення та функціонування — об’єднання трудової діяльності членів кооперативу у сфері виробництва продукції, робіт, послуг з метою отримання прибутку [9, с. 16]. Віднесення виробничого кооперативу до господарських товариств вважаємо неправильним, оскільки господарське товариство — це окрема організаційно-правова юридична особа, яка має ознаки, які притаманні тільки їй. Так, слушною є пропозиція Є. О. Суханова про те, що є назрілим закріплення в ГК РФ поняття корпоративної організації (корпорації) бо багато “корпоративних” питань повинно вирішуватися однаково. Зокрема це питання прийняття або виключення з числа членів корпорації, їх право на участь в управлінні. У результаті цього є потреба законодавчого закріплення традиційного для європейського континентального права поділу юридичних осіб на корпорації та організації некорпоративного типу. До перших слід віднести шість видів юридичних осіб: господарські товариства, виробничий кооператив (комерційні організації), а також споживчі кооперативи, громадські та релігійні організації, асоціації та союзи (некомерційні організації). До некорпоративних організацій — унітарні підприємства (комерційні організації), а також фонди та установи (некомерційні організації). Цей перелік є вичерпним [10].

Проаналізуємо вищевказані ознаки виробничого кооперативу. Виробничий кооператив — добровільне об’єднання громадян. На думку І. М. Кучеренко, така ознака як добровільність об’єднання не є відмінною ознакою кооперативу. Хоча ЦК України не виділяє такої ознаки при визначенні поняття господарського товариства, але всі види підприємницької діяльності юридичних осіб мають цю ознаку, оскільки ніхто не має права змусити особу стати учасником-акціонером господарського товариства [11, с. 155]. Кооператив створюється за рішенням його засновників. Членом кооперативу може бути фізична особа, яка досягла 16-річного віку (ст. 10 Закону “Про кооперацію”). Разом з тим у ст. 163 ЦК України передбачається участь у діяльності виробничого кооперативу також інших осіб. Законодавець не уточнює статус таких осіб. Ймовірно, йдеться про асоційованих членів. У ст. 14 Закону “Про кооперацію” вказується про те, що асоційованим членом може бути фізична або юридична особа, яка зробила пайовий

внесок і користується правом дорадчого голосу в кооперативі. При ліквідації кооперативу асоційований член кооперативу має переважне порівняно з членами кооперативу право на одержання пая. ГК України ст. 95 взагалі не передбачає такої категорії як асоційоване членство. Згідно з визначенням, яке закріплене в цій статті, виробничим кооперативом визнається добровільне об'єднання громадян на засадах членства з метою спільної виробничої або іншої господарської діяльності, що базується на їх особистій трудовій участі та об'єднанні майнових пайових внесків, участі в управлінні підприємством та розподілі доходу між членами кооперативу відповідно до їх участі у його діяльності. Як випливає з цього визначення, виробничий кооператив — об'єднання праці і капіталу: всі члени виробничого кооперативу зобов'язані брати особисту трудову участь у його діяльності та зробити майновий пайовий внесок. У науці асоційоване членство визначається як узагальнюючий правовий зв'язок членів щодо здійснення ними пайових внесків у створення та розвиток кооперативу, отримання частки доходу на свій пай та у першочерговому порядку внесків тощо у разі ліквідації кооперативу, а також управління кооперативом тільки з дорадчим голосом [12, с. 112]. Питання асоційованого членства в науці є певною мірою дискусійним. Так, на думку В. О. Коверзнева, термін “асоційоване членство” не зовсім відповідає визначенню та принципам виробничої кооперації. Асоційованих членів комерційного виробничого кооперативу, які не зв'язані з ним трудовою функцією і виступають практично тільки як його інвестори, доцільніше йменувати інвестиційними учасниками комерційного виробничого кооперативу, бо їх участь у кооперативі не має нічого спільного з членством у ньому [13, с. 116–117]. На нашу думку, є правильною позиція законодавця про те, щоб вирішення цього питання було віднесено кодексом до статуту кооперативу для надання прав самим членам кооперативу вирішувати це питання, разом з тим повинні бути чітко вписані в законодавстві умови та кількісна складова такого членства. Так, наприклад, згідно з ч. 2 ст. 7 Закону Російської Федерації “Про виробничі кооперативи” кількість членів кооперативу, які зробили пайовий внесок, беруть участь у діяльності кооперативу, але не беруть особистої трудової участі у його діяльності, не може перевищувати двадцять п'ять відсотків кількості членів кооперативу, які беруть особисту трудову участь у його діяльності [14].

Закон України “Про кооперацію” допускає участь іноземних громадян та осіб без громадянства у створенні та діяльності виробничого кооперативу нарівні з громадянами України. Мінімальна чисельність членів кооперативу при створенні не може бути менше трьох осіб (ст. 7 Закону).

Виробничий кооператив діє на підставі статуту, який затверджується загальними зборами його членів. У науці статут визначається як особливий локальний нормативний акт, положення якого обов'язкові не тільки для юридичної особи, а й для її контрагентів [15, с. 154]. Питання про правову природу статуту юридичної особи є доволі складним. Поряд з традиційними трактуваннями статуту як цивільно-правового договору або локального нормативного акта з'являються і нові теоретичні конструкції. Так, на думку О. М. Родіонової, за своєю правовою природою статут є правовим актом, який є формою опосередкування правоустановчого та правореалізаційного процесів впливу права на поведінку суб'єктів [16, с. 168–169]. В. С. Петренко вважає, що статут суб'єкта господарювання — юридичної особи, створеного двома і більше засновниками, варто визнати багатостороннім корпоративним правочином, що не є договором [17, с. 268–269]. Ми підтримуємо позицію науковців про те, що за своєю правовою природою це локальний нормативний акт. Статут виробничого кооперативу, на відміну від засновницького договору, не приймається засновниками, а затверджується загальними зборами його членів. Вимоги до змісту статуту виробничого кооперативу містяться у ст. 14 ЦК України, у ст. 8 Закону України “Про кооперацію”. Не будемо зупинятися на аналізі цих вимог, оскільки така робота вже проведена науковцями [18, с. 278–290].

Членство як принцип діяльності кооперативу. Термін “членство” може використовуватися в широкому і вузькому значенні. Так, у широкому розумінні членство означає приналежність особи до тієї чи іншої соціальної спільноти в цілому (наприклад,

члени суспільства як соціуму). Друге значення слова “членство” впливає з вузького (спеціального) його тлумачення. У цьому сенсі членство означає не будь-яку приналежність особи до того чи іншого явища, а лише належність до сконструйованого правом специфічного соціального утворення, наприклад: сім'я та член сім'ї. Така належність визначає певну особливість правового статусу членів і соціального утворення, щодо якого і виникає членство, а також характер відносин між ними. У такому вузькому сенсі і слід розуміти членство щодо кооперативних та інших юридичних осіб, які засновані на членстві [19, с. 130]. На думку В. І. Семчика, право членства в кооперативі визначається як сукупність правових норм (правил) щодо реалізації конституційного права громадянина стати членом кооперативу, порядку й умов вступу до кооперативу та виходу з його складу, визначення і реалізації його правомочностей як поєднання членських прав та обов'язків про припинення членства і виходу з товариства [20, с. 80]. Права й обов'язки членів кооперативу передбачені у відповідних статтях ЦК України, ГК України та Законі України “Про кооперацію” (далі — Закон). Найбільш повний перелік прав та обов'язків міститься у ст. 12 Закону “Про кооперацію” [21]. Згідно з класифікацією, яка існує в науці, права членів кооперативу можна умовно поділити на такі групи: майнові, організаційні, інформаційні. Так, до майнових можна віднести одержання кооперативних виплат та виплат на пай у разі виходу з кооперативу отримання паю; до організаційних — участь у роботі загальних зборів з правом одного голосу, право обирати та бути обраним в органи управління; до інформаційних — одержання достовірної та повної інформації про фінансово-господарську діяльність кооперативу [22, с. 59]. Науковцями звертається увага на певні розбіжності в регулюванні саме майнових прав членів виробничого кооперативу [23, с. 91]. Так, у ст. 12 Закону йдеться про одержання членом кооперативу кооперативних виплат та виплат на пай, натомість у ст. 99 ГК України йде мова про отримання частки доходу на пай; а ст. 165 ЦК України закріплює право членів розподіляти між собою прибуток залежно від трудової участі. Дійсно, такі правові категорії, як “виплати”, “доходи”, “прибуток” мають різний правовий зміст. На думку І. В. Спасибо-Фатєєвої, виробничий кооператив є підприємницьким товариством і незалежно від того, як називається прибуток (дохід, кооперативні виплати), їх члени мають право на отримання доходу (прибутку) та інших виплат, якщо це передбачено статутом кооперативу [24, с. 665–666]. Поряд з правами членів кооперативу законодавець визначив і коло обов'язків, серед яких — обов'язок дотримання статуту, сплата визначених кооперативом внесків, виконання рішень органів управління та органів контролю за діяльністю кооперативу.

Здійснення господарської та виробничої діяльності. Виробничі кооперативи можуть здійснювати в різних галузях господарську діяльність із заготівлі, переробки і реалізації сільськогосподарської продукції, виробів виробничо-технічного призначення; виготовлення товарів народного споживання тощо. З огляду на те, що виробничий кооператив належить до підприємницьких товариств, він володіє загальним обсягом правоздатності, тобто може здійснювати будь-які види діяльності. Разом з тим слід звернути увагу на те, що у ст. 8 Закону “Про кооперацію” міститься норма, згідно з якою у статуті повинні бути передбачені мета створення кооперативу і вичерпний перелік видів його діяльності. Така умова на сьогодні суперечить чинному законодавству, зокрема ст. 91 ЦК України.

Особиста трудова участь членів у діяльності виробничого кооперативу. Одним з принципів діяльності виробничого кооперативу є особиста трудова участь членів кооперативу у діяльності підприємства (ст. 96 ГК України). Саме ця ознака відрізняє виробничий кооператив від господарського товариства, де не передбачена особиста трудова участь учасників або акціонерів у діяльності товариства, крім участі у формуванні статутного капіталу й органів управління. Законодавець робить акцент на безпосередню трудову участь, що обумовлює включення членів виробничого кооперативу до складу його трудового колективу, також саме з цією ознакою пов'язані обов'язкова участь в управлінні справами виробничого кооперативу, повна рівність в управлінні кооперативом, кожний член якого має лише один голос при вирішенні всіх питань його діяльності;

прибуток розподіляється між його членами відповідно до їхньої трудової участі, також майно, що залишається після ліквідації виробничого кооперативу та задоволення вимог кредиторів, розподіляється між його учасниками відповідно до їх трудової участі. Однією з підстав припинення членства у виробничому кооперативі передбачається припинення трудової участі в діяльності кооперативу (ч. 4 ст. 98 ГК України).

Об'єднання членами майнових пайових внесків. Основним джерелом формування відокремленого майна виробничого кооперативу є внесення його членами вступного внеску та паю. Вступний внесок визначається як грошовий чи інший майновий неповоротний внесок, який зобов'язана сплатити особа у разі вступу до кооперативу. За рахунок вступних внесків та відрахувань від доходів кооперативу формується неподільний фонд, який обов'язково створюється, і його кошти не підлягають розподілу між пайовиками. Пай є майновим поворотним внеском члена (асоційованого члена) кооперативу у створення та розвиток кооперативу, який здійснює шляхом передачі кооперативу майна, грошових коштів, майнових прав, земельної ділянки. З пайових внесків формується пайовий фонд, який є одним з джерел формування майна кооперативу.

Діяльність, спрямована на отримання прибутку. Виробничий кооператив належить до підприємницьких товариств (глава 8 ЦК України). У ст. 2 Закону України "Про кооперацію" виробничий кооператив визначається як такий, що утворюється об'єднанням фізичних осіб для спільної виробничої або іншої господарської діяльності на засадах їх обов'язкової трудової участі з метою одержання прибутку. Також і в ст. 94 ГК України йдеться про те, що громадяни можуть утворювати виробничі кооперативи (кооперативні підприємства) з метою здійснення господарської діяльності на засадах підприємництва. На думку Є. П. Губіна, виробничий кооператив є специфічним суб'єктом підприємницької діяльності, він є об'єднанням і капіталу, і осіб, тому, будучи об'єднанням капіталу, він не може не переслідувати мету отримання прибутку: оскільки кооператив є об'єднанням осіб, він не може не враховувати економічних, соціальних й інших інтересів членів кооперативу. Звідси правильний висновок — основна мета кооперативів у ринковій економіці інша, ніж у акціонерних товариств [25].

Виробничий кооператив є юридичною особою приватного права і створюється в нормативно-явочному порядку. Державна реєстрація кооперативу здійснюється згідно із Законом України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб підприємців" [26]. З моменту державної реєстрації виробничий кооператив набуває правоздатність та дієздатність. Відповідно до діючого законодавства юридична особа вважається створеною з дня її державної реєстрації, тобто хоча юридичні особи і засновуються за волевиявленням засновників, держава в інтересах усіх учасників цивільного обороту, в особі спеціально уповноважених органів здійснює нагляд за додержанням законодавства при створенні нових суб'єктів права. Іншої позиції дотримується А. А. Тюкавкін-Плотников, який вважає, що правоздатність юридичної особи, зокрема виробничого кооперативу (артілі), виникає в момент появи в організації як сукупності осіб, які до неї входять, ознак, необхідних і достатніх для визнання її як суб'єкта права, а саме: організаційної самостійності та майнової відокремленості. Щодо кооперативу таким моментом фактично є підписання договору про створення артілі, а також затвердження статуту кооперативу на зборх його засновників. На його думку, за допомогою правової процедури державної реєстрації юридичної особи відбувається лише визнання правоздатності організації [27, с. 13–14]. Важко погодитися з такою позицією, оскільки вищезазначена артіль або виробничий кооператив до моменту державної реєстрації існує лише фактично, а не юридично. Можна погодитися з В. І. Борисовою в тому, що створення будь-якої юридичної особи приватного права є багатостадійним процесом, який охоплює як фактичні дії засновників (розробка установчих документів, створення статутного капіталу) і держави в особі певних органів (перевірка дій засновників тощо), так і юридичних дій зазначених осіб. Державна реєстрація є останньою стадією, яка завершує процес створення юридичної особи, яка до цього існувала фактично, а з моменту державної реєстрації виникає юридично [28,

с. 86–87]. Виробничий кооператив має загальну правоздатність, тобто може займатися будь-якими видами діяльності, вчиняти будь-які правочини, які не заборонені законодавством.

Згідно зі ст. 92 ЦК України юридична особа набуває цивільних прав та обов'язків через свої органи, які діють відповідно до установчих документів та закону. Так, виробничий кооператив реалізує дієздатність через систему органів, які створюються в кооперативі. Вищим органом управління в кооперативі є загальні збори його членів. У кооперативі з чисельністю більш ніж 50 осіб створюється спостережна рада. До складу виконавчих органів кооперативу входять правління та голова правління. Питання, які належать до виключної компетенції загальних зборів членів виробничого кооперативу, не можуть бути передані іншому органу управління. Це є гарантією здійснення кооперативного самоврядування. Загальні збори членів кооперативу правомочні вирішувати питання, якщо на них присутні більше половини його членів. Кваліфікована більшість голосів (не менш 75 % членів кооперативу, присутніх на зборах) вимагається при прийнятті таких рішень: про прийняття, внесення змін до статуту, вступ до кооперативного об'єднання або вихід з нього, про ліквідацію або реорганізацію кооперативу. Кожний член кооперативу чи уповноважений кооперативу має один голос, і це право не може бути передано іншій особі (ст. 15 Закону України “Про кооперацію”). Підстави припинення членства у виробничому кооперативі сформульовано у ст. 166 ЦК України, ч. 4 ст. 98 ГК України, ст. 13 Закону України “Про кооперацію”. Науковцями пропонується підстави для припинення членських правовідносин об'єднати у такі групи: припинення членських правовідносин з ініціативи члена кооперативу; припинення членських правовідносин з ініціативи кооперативу; припинення членських правовідносин як з ініціативи члена кооперативу, так і з ініціативи кооперативу (ліквідація або реорганізація); припинення членських правовідносин не з ініціативи члена кооперативу або кооперативу (смерть, банкрутство) [29, с. 54]. До першої групи підстав можна віднести випадки, коли припинення членства відбувається внаслідок добровільного виходу члена з кооперативу (ч. 1 ст. 166 ЦК України). Також до вказаної групи можна віднести вихід особи шляхом передання паю чи його частини іншому членові кооперативу, якщо інше не встановлено статутом кооперативу і законом (ч. 3 ст. 166 ЦК України). До другої групи належать такі: член виробничого кооперативу може бути виключений із кооперативу за рішенням загальних зборів у разі невиконання чи неналежного виконання обов'язків (ч. 2 ст. 166 ЦК України), несплати внесків у порядку, визначеному статутом кооперативу (ст. 13 Закону України “Про кооперацію”). Особі, яка припинила членство у кооперативі, виплачується вартість паю та інші виплати, які передбачені статутом кооперативу.

Певну специфіку має і правовий режим майна виробничого кооперативу. Згідно з ч. 1 ст. 165 ЦК України майно, що є у власності виробничого кооперативу, поділяється на пай його членів відповідно до статуту. Пайовий фонд формується за рахунок внесків членів кооперативу протягом першого року діяльності. При цьому до дня державної реєстрації кожний член зобов'язаний внести не менш як 10 відсотків пайового внеску. Поняття “пайовий внесок” у законодавстві, зокрема ні в ЦК України, ні в Законі “Про кооперацію” (далі — Закон) чітко не визначено. Натомість є визначення паю в Законі, під яким розуміють майновий поворотний внесок члена (асоційованого члена) кооперативу у створення та розвиток кооперативу, який здійснюється шляхом передачі кооперативу майна, в тому числі грошей, майнових прав, а також земельної ділянки (ст. 2). На сьогодні також залишаються неврегульованими на рівні законодавства питання щодо визначення розміру пайового фонду, а також питання оцінки майнових прав, які здійснюються як пайовий внесок. Особливістю пайового фонду є те, що він є подільним. У цьому фонді визначена індивідуальна частка кожного члена кооперативу. Копти цього фонду підлягають поверненню членам виробничого кооперативу, які їх внесли. Право на повернення пайових внесків виникає у члена кооперативу або його правонаступника за настання певних передбачених законодавством і статутом кооперативу умов. Таку позицію підтримує О. В. Гафурова, яка вважає, що, вступаючи

до кооперативу, пайовики передають повноваження щодо управління своїм майном загальним зборам. При виході чи при виключенні член кооперативу має право отримати свій пай натурою, грошми або цінними паперами. Таким чином, він не є суб'єктом права власності на конкретне майно чи його частку. Право власності на майно має кооператив як юридична особа, а його члени отримують право розпоряджатися частиною майна (паєм) лише після припинення членства [30, с. 71]. Крім пайового фонду, законодавство передбачає створення неподільного фонду, резервного та спеціального фондів (ст. 20 Закону України "Про кооперацію"). Неподільний фонд створюється в обов'язковому порядку і формується за рахунок вступних внесків та відрахувань від доходу кооперативу. Цей фонд не може бути розподілений між членами кооперативу, крім випадків, передбачених законом. Порядок відрахувань до неподільного фонду частини доходу визначається статутом кооперативу. Резервний фонд створюється за рахунок відрахувань від доходу кооперативу, перерозподілу неподільного фонду, пожертвувань, безповоротної фінансової допомоги та за рахунок інших не заборонених законом надходжень для покриття можливих втрат (збитків) або надзвичайних ситуацій. Спеціальний фонд створюється за рахунок цільових внесків членів кооперативу та інших передбачених законом надходжень для забезпечення його статутної діяльності і використовується за рішенням органів управління кооперативу. Спеціальний фонд, як правило, створюється для реалізації окремих програм (проектів) кооперативу.

Ліквідація кооперативу здійснюється:

- а) за рішенням загальних зборів членів кооперативу або зборів уповноважених;
- б) за рішенням суду (ч. 1 ст. 29 Закону України "Про кооперацію").

Майно, що залишилося після ліквідації виробничого кооперативу та задоволення вимог його кредиторів, розподіляється між його членами відповідно до їхньої трудової участі (ч. 5 ст. 165 ЦК України).

Таким чином, до елементів цивільно-правового статусу виробничого кооперативу можна віднести:

1) місце виробничого кооперативу в системі юридичних осіб приватного права — підприємницьке товариство;

2) правоздатність виробничого кооперативу — здійснення виробничим кооперативом підприємницької діяльності з додержанням кооперативних принципів;

3) порядок створення та припинення.

До особливостей створення виробничого кооперативу можна віднести такі:

— виробничий кооператив — це добровільне об'єднання громадян;

— кооператив створюється виключно за рішенням його засновників;

— членами кооперативу можуть стати громадяни, які досягли 16 років;

— правовою формою об'єднання громадян у виробничому кооперативі є членство;

— членство передбачає особисту трудову й іншу участь членів у його діяльності;

4) виробничий кооператив здійснює дієздатність через систему створюваних органів: вищим органом управління в кооперативі є загальні збори його членів; в кооперативі з чисельністю більш ніж 50 осіб створюється спостережна рада; до складу виконавчих органів кооперативу входять правління та голова правління; питання, які належать до виключної компетенції загальних зборів членів виробничого кооперативу, не можуть бути передані іншому органу управління — це є гарантією здійснення кооперативного самоврядування;

5) правовий режим майна виробничого кооперативу: одним з основних джерел формування відокремленого майна виробничого кооперативу є членські пайові внески; пайовий внесок можна визначити як обов'язковий внесок засновника, члена (асоційованого члена) кооперативу, що має вартісне вираження і здійснюється шляхом передачі до пайового фонду майна, у тому числі грошей, майнових прав або земельної ділянки.

Список використаних джерел

1. Кодолова, А. В. Общая характеристика гражданско-правового статуса юридических лиц, эксплуатирующих экологически-опасные объекты [Текст] / А. В. Кодолова [Электронный ресурс] Фундаментальная библиотека имени императрицы Марии Федоровны. — URL : http://libold.herzen.spb.ru/text/kodolova_24_55_167_171.pdf.
2. Щербина, В. С. Суб'єкти господарського права [Текст] : монограф. / В. С. Щербина. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 264 с.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV [станом на 15 жовтня 2014 р.] [Текст]. — Х. : Право, 2014. — 440 с.
4. Основы кооперации [Текст] : навч. посіб. / С. Г. Бабенко, С. Д. Гелей, Я. А. Гончарук, Р. Я. Пастушенко. — К. : Знання, 2004. — 470 с.
5. Тычинин, С. В. Гражданско-правовое регулирование потребительской кооперации в России [Текст] : автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03 “Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право” / С. В. Тычинин. — СПб., 2004. — 40 с.
6. Мавліханова, Р. В. Виробничі кооперативи як суб'єкти цивільного права [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 “Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право” / Р. В. Мавліханова. — Х., 2005. — 19 с.
7. Вінник, О. Виробничий кооператив як різновид підприємницької організації [Текст] / О. Вінник // Предпринимательство, хозяйство и право. — 1998. — № 1. — С. 3-11.
8. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / О. А. Беляневич, О. М. Вінник, В. С. Щербина [та ін.] ; / за заг. ред. Г. Л. Знаменського, В. С. Щербина. — [3-тє вид., переробл. і допов.]. — К. : Юрінком Інтер, 2012. — 776 с.
9. Вінник, О. М. Виробничі кооперативи: правове становище і шляхи вдосконалення правового регулювання [Текст] / О. М. Вінник // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. — Юридичні науки. — Вип. 37. — К., 2000. — С. 16-21.
10. Суханов, Е. А. О концепция развития законодательства о юридических лицах [Текст] / Е. А. Суханов // Журнал российского права. — 2010 — № 1. — С. 3-7.
11. Кучеренко, І. М. Правове регулювання діяльності виробничих кооперативів [Текст] / І. М. Кучеренко // Права держава : щорічник наук. пр. Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Вип. 13. — К. : Юридична наука, 2002. — С. 153-160.
12. Аграрне право України [Текст] : підруч. / за ред. В. З. Янчука. — [2-е вид., перероб. та допов.]. — К. : Юрінком Інтер, 2000. — 720 с.
13. Коверзнев, В. О. Господарсько-правовий статус виробничих кооперативів [Текст] : монограф. / В. О. Коверзнев. — К. : Слово, 2013. — 232 с.
14. О производственных кооперативах : Федеральный закон Российской Федерации от 08.05.1996 г. № 41-ФЗ (ред. от 30.11.2011 г.) [Электронный ресурс] Консультант Плюс. — URL : http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_122361.
15. Цивільне право [Текст] : підруч. : [у 2-х т.] / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатеевої, В. Л. Яроцького. — Х. : Право, 2012. — Т. 1. — 656 с.
16. Родионова, О. М. Устав юридического лица как правовой акт / О. М. Родионова // Российский юридический журнал. — № 6/2008. — С. 165-171 [Электронный ресурс] Российский юридический журнал. — URL : http://www.ruzh.org/rj/2008/2008_6/DJUV/1861.pdf.
17. Петренко, В. С. Деякі аспекти визнання недійсними установчих документів / В. С. Петренко // Актуальні проблеми держави і права. — № 33 (2007). — С. 267-269 [Електронний ресурс] Актуальні проблеми держави і права. — URL : <http://www.apdp.in.ua/v33/51.pdf>.
18. Мавліханова, Р. В. Особливості статуту виробничого кооперативу [Текст] / Р. В. Мавліханова // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. — 2004. — № 1. — С. 278-290.
19. Предпринимательское право России [Текст] : учеб. / В. С. Белых, Г. Э. Берсункаев, С. И. Винниченко. — М. : Проспект, 2010. — 656 с.
20. Кооперативне право [Текст] : підруч. [для кооперат., сільськогосп., економ., юрид. вищих навч. закладів і фак.] / за ред. В. І. Семчика. — К. : Ін Юре, 1998. — 336 с.

21. Про кооперацію : Закон України від 10.07.2003 р. № 1087-IV [Текст] // ОВУ. — 2003. — № 33. — Ст. 1774.
22. Корпоративное право [Текст] : учеб. [для студ. вузов] / под ред. И. С. Шиткиной. — М. : Волггерс Клувер, 2008. — 648 с.
23. Похиленко, І. Поняття виробничого кооперативу як організаційно-правової форми суб'єктів малого підприємництва [Текст] / І. Похиленко // Підприємництво, господарство і право. — 2008. — № 3. — С. 89–92.
24. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців) [Текст] / за ред. І. В. Спасиво-Фатеевої. — Х. : Страйд, 2009. — Т. 3. Юридична особа. — 736 с. — (Серія "Коментарі та аналітика").
25. Предпринимательское право Российской Федерации [Текст] / под ред. Е. П. Губина, П. Г. Лахно. — М. : Юрист, 2005. — 1001 с.
26. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців : Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV [Текст] // ОВУ. — 2003. — № 25. — Ст. 1172.
27. Тюкавкин-Плотников, А. А. Правовое положение производственного кооператива как субъекта предпринимательской деятельности [Текст] : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 "Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право" / А. А. Тюкавкин-Плотников. — М., 2003. — 26 с.
28. Борисова, В. І. До проблеми створення юридичних осіб [Текст] / В. І. Борисова // Вісник Академії правових наук України. — 2002. — № 2 (29). — Х. : Право, 2002. — С. 79–88.
29. Гафурова, О. В. Деякі питання права членства у сільськогосподарському кооперативі [Текст] / О. В. Гафурова // Наукові записки. Юридичні науки. — К. : Нац. ун-т "Києво-Могилянська академія", 2003. — Т. 21. — С. 51–56.
30. Гафурова, О. В. Майнові права й обов'язки членів сільськогосподарських виробничих кооперативів [Текст] / О. В. Гафурова // Проблеми законності — Вип. 57. — Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2002. — С. 71–76.

*Рекомендовано до друку кафедрою цивільного права № 2
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 3 від 18 листопада 2014 року)*

Надійшла до редакції 01.12.2014

Поддубная В. Ф. Гражданско-правовой статус производственного кооператива

Рассматриваются вопросы, касающиеся правовой природы производственного кооператива, анализируются позиции ученых по данному вопросу, утверждается о том, что производственный кооператив относится к предпринимательским юридическим лицам. Исследуются признаки, характеризующие гражданско-правовой статус производственного кооператива, в частности, добровольность объединения граждан, членство как принцип деятельности кооператива, совместное осуществление хозяйственной и производственной деятельности, личное трудовое участие членом кооператива, объединение его членами имущественных паевых взносов, деятельность, направленная на получение прибыли. Рассматриваются вопросы, связанные с ассоциированным членством в производственном кооперативе. Предлагается, чтобы решение этого вопроса было отнесено кодексом к уставу кооператива для представления прав самим членом кооператива решать этот вопрос; вместе с тем в законодательстве должны быть выписаны условия и количественная составляющая такого членства. Исследуется правовой режим имущества производственного кооператива, которое имеет определенную специфику, выражающуюся в том, что имущество, которое находится в собственности кооператива, делится на паи его членов в соответствии с уставом.

Ключевые слова: производственный кооператив, ассоциированное членство, пай, неделимый фонд, производственная деятельность.

Piddubna, V. F. Civil-Law Status of the Production Cooperative

Issues related to legal nature of the production cooperative are clarified; scientists analyze the position regarding this issue. It is accentuated that the Production Cooperative is related to the business entities. Features that characterize the civil status of the production cooperative are researched particularly a voluntary association of citizens, membership, as the principle of the cooperative, joint implementation of economic and industrial activity, personal labour participation of cooperative members in its activities, activities aimed at making a profit. The questions connected with associate membership in the production cooperative. The author suggested that solving this question was assigned by the code to the Charter of the cooperative to provide the rights of the members of the cooperative to solve last; However, the conditions and quantitative component of such membership must be clearly stated in the legislation. The author also examines the legal regime of the production cooperative, which has certain specifics, which are expressed in the fact that the property, which is in the ownership of the cooperative, is divided into shares of its members in accordance with the Charter.

Keywords: production cooperative, associate membership, share, indivisible fund, industrial activity.

